

u obrazovanju. Jednostavnijim rječnikom, uputno je u društvima s niskom razinom obrazovanja stanovništva (obično mjerene prosječnim godinama provedenim u obrazovanju) intenzivno investirati u obrazovanje i formaciju ljudskog kapitala jer bi zbog rastućih prinosa to trebalo rezultirati većim pozitivnim utjecajem na gospodarski rast (i odmakom od zamke siromaštva), dok na visokim razinama obrazovanja stanovništva dodatno investiranje u povećanje njegovog prosječnog obrazovanja neće imati tako značajne pozitivne efekte na gospodarski rast, prema ovom modelu.

U trećoj, »raznorodnoj«, cjelini nalaze se dva teksta koja razmatraju djelovanje institucija tržišta rada i to **minimalnih nadnica i radničkog upravljanja**. U tekstu naslova »*Unemployment in a system of labour-managed firms*« Bruno Jossa razmatra posebnosti ovog zasebnog tipa organizacije upravljanja poduzećem, koji su posebice podupirali poznati ekonomisti Mill i Marshall. Oni su, naime, smatrali da sustav radničkog dioničarstva i upravljanja potiče snažnije zalaganje radnika za ostvarivanje ciljeva poduzeća, te jača osjećaj zajedništva i lojalnosti poduzeću, pa tako može pozitivno utjecati i na dugoročni rast. Autor u radu argumentira tvrdnju kako je takva organizacija upravljanja poduzećem učinkovitija u osiguranju zaposlenja onima koji traže posao od poduzeća temeljenom na čisto kapitalističkom sustavu odnosa.

U drugom tekstu »*Regulated wage economy and taxation systems: a long-run welfare and growth theoretical analysis and a policy exercise*« autori Luca Gori i Luciano Fanti razvijaju analizu učinka uvođenja minimalnih nadnica i oporezivanja kapitala uz uvjet uravnoteženog proračuna. Oni svojim modelom pokazuju mogućnost kako uvođenje minimalnih nadnica, iako može uzrokovati gubitak u efikasnosti i nezaposlenost, dugoročno može doprinijeti rastu proizvodnje i poboljšanju individualnog blagostanja građana.

Kako je u uvodu napomenuto, u ovoj cjelini donose se tekstovi koji tematiziraju vezu između modela financiranja zdravstva, nejednakosti i gospodarskog rasta, temu održivog razvoja i energetske trendova, političko-ekonomskih tema o distribuciji dohotka i gospodarskom rastu, te modelu participativnog planiranja ekonomskog razvoja. U knjizi se donose i dva teksta posvećena djelovanju i idejama dvaju značajnih teoretičara koji su se bavili ulogom javnog sektora i javnim politikama te održivim razvojem, a to su: američki ekonomist Hyman Minsky i Karl William Kapp, njemački institucionalist.

Ova knjiga je prije svega zanimljiva zbog činjenice da pokriva širok spektar tema kojima je poveznica uloga socijalnih institucija i mehanizama u stvaranju uvjeta za ostvarenje dugoročno održivog gospodarskog rasta i porasta životnog standarda. Stoga se ovaj zbornik radova preporuča kao korisna referenca svima onima koje više zanimaju spomenuta pitanja.

Zdenko Babić

doi: 10.3935/rsp.v17i1.926

WORK-FAMILY BALANCE, GENERATION AND POLICY

Jane Lewis

Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2009., 255 str.

Promjene na tržištu rada predvođene potrebom za većom participacijom žena, demografske promjene predvođene niskom stopom fertiliteta te transformacija obitelji dovode do povećanog javnog interesa za

politike usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada. Od 90-ih se godina ovo pitanje sve više prepoznaje i na razini EU-a te zemalja članica. Iako je primarno bilo sastavni dio dnevnog reda usmjerenog postizanju rodne ravnopravnosti, danas su glavne inicijative u pravilu usmjerene na olakšavanje participacije žena na tržištu rada, dok se pitanje rodne ravnopravnosti ostavlja po strani. Upravo je to središnje pitanje na koje se autorica osvrće te ističe kako države često svojim mjerama zapravo potiču rodne nejednakosti. Posebice naglašava kako problem usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada u svojoj osnovi proizlazi upravo iz »asimetričnog« rodnog ponašanja (gdje je najveći teret još uvijek na ženama), ali da je unatoč tome rodna ravnopravnost tek sekundarni cilj ili uopće nije eksplicitni cilj politika na tom području u europskim zemljama. Tako se već u uvodnom poglavlju u više navrata upozorava, te prožima kroz cijelu knjigu, kako su današnje politike usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada zapravo instrumentalne, odnosno, služe ciljevima ekonomske politike Europske unije te zemalja članica. Stoga autorica u središte stavlja upravo problematiku rodne ravnopravnosti, posebice implikacije politika usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada za rodnu ravnopravnost. Koncept rodne ravnopravnosti, koji se koristi u knjizi, ne usmjerava se na jednakost ishoda, već ističe važnost mogućnosti koje različite javne politike sadrže kako bi omogućile »stvaran izbor« pojedincu – bilo na skrb ili sudjelovanje na tržištu rada ili na oboje.

Knjiga se u osnovi može podijeliti na dva dijela. Prvi je dio komparativan i u pra-

vilu se usmjerava na države EU-15 te često referira na primjer SAD-a, dok se drugi dio usmjerava na primjer Velike Britanije.

Polazeći od premise kako donosioci odluka ne počinju od *tabule rase*, drugo poglavlje (u koautorstvu s Mary Campbell) započinje isticanjem važnosti društvenog konteksta za razvoj politika usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada. Naglašava se važnost institucionalnog, ekonomskog i ideološkog okvira, kao i ponašanja te stavova na individualnoj razini. Njihov utjecaj nije jednoznačan i vrlo je teško naći jedinstven odgovor na dominantne trendove te usmjeravanje prema samo jednoj skupini javnopolitičkih mjera teško može biti uspješno. Naime, različitost stavova o rodnoj ravnopravnosti, podjeli poslova u kućanstvu, plaćenom/neplaćenom poslu, kao i prirodni tržišta rada te interesima različitih skupina u društvu čine donošenje odluka na tom području vrlo kompleksnim.

Treće poglavlje započinje uvidom u različitost »logika« koje stoje iza javnopolitičkih inicijativa. Ističe kako unatoč tome što u svim zapadnoeuropskim državama postoji konvergencija prema »modelu obitelji zaposlenih odraslih« (*adult worker model family*)¹ donositelji odluka djeluju sukladno različitim pretpostavkama o rodnoj ravnopravnosti, plaćenom/neplaćenom radu i iza svake »logike« jasno se može raspoznati ideja o tome što se smatra najprimjerenijim za žene, posebice u području skrbi i zapošljavanja. S jedne se strane navodi primjer nordijskih zemalja i SAD-a, kao modela koji su bazirani na pretpostavci da će se i muškarci i žene integrirati na tržište rada, a s druge strane

¹ Termin J. Lewis spominje 2002. godine. Pretpostavka je modela da su svi odrasli, muškarci i žene, »građani radnici«, gdje se ponašanje muškaraca na tržištu rada zapravo generalizira na ponašanje žena na tržištu rada. Javnopolitičke inicijative su, između ostaloga, dominantno usmjerene na komodifikaciju skrbi, a s ciljem veće participacije žena na tržištu rada. Istovremeno se ignorira pitanje rodne ravnopravnosti u privatnoj sferi, ponajprije nejednaka podjela poslova u kućanstvu.

preostalih zapadnoeuropskih zemalja, u kojima je, unatoč usmjerenosti prema »modelu obitelji zaposlenih odraslih«, u praksi još uvijek na djelu kombinirani model »djelomične individualizacije«. Nadalje, ukazuje se i na specifičnosti različitih skupina građana unutar pojedine zemlje. Tako neke zemlje potiču »model obitelji zaposlenih odraslih« za određene skupine građana u većoj mjeri (npr. Velika Britanija i Nizozemska u slučaju samohranih majki). Slijedi komparativni prikaz izabranih politika usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada u zemljama EU-15 (skrbi za djecu, roditeljskih dopusta, državnih intervencija usmjerenih promicanju fleksibilnih radnih angažmana). Važno je napomenuti kako se u kontekstu skrbi za djecu ukazuje na raznolikost javnopolitičkih ciljeva koji stoje iza pružanja formalne skrbi u različitim zemljama, pri čemu dominantna paradigma svakako postaje ona socijalnog ulaganja čime javni troškovi za skrb o djeci postaju atraktivnijima. S druge strane, ista paradigma čini manje privlačnima i poželjnima dugotrajne dopuste budući da oni urušavaju ljudski kapital te, dodatno, mogu poticati rodnu podjelu poslova. Autorica zaključuje kako postoji značajna konvergencija među zapadnoeuropskim zemljama u favoriziranju državne intervencije na području usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada te korištenju sličnih javnopolitičkih pristupa, no razlikuje se priroda i balans javnopolitičkih instrumenata, te zemlje, ovisno o svojim ciljevima, stavljaju naglasak na pojedine dimenzije javnopolitičkog paketa.

Četvrto poglavlje (u koautorstvu s Trudie Knijn, Claudeom Martinom i Ilonom Ostner) daje detaljniji pregled razvoja politika usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada u Francuskoj, Njemačkoj, Nizozemskoj i Velikoj Britaniji, ponajprije njihovih ciljeva i instrumenata. U pogledu ciljeva, poglavlje ponovno ukazuje kako upravo ciljevi socijalne politike usmjereni

zapošljavanju sve više dominiraju ovim područjem javnih politika u sve četiri zemlje (u Njemačkoj se u posljednje vrijeme dodatni naglasak stavlja i na problematiku niskog fertiliteta). Nadalje, sve su zemlje iskusile svojevrstne reforme postojećih javnopolitičkih instrumenata, pri čemu se veći fokus stavlja na pružanje usluga skrbi za djecu. Međutim, to nužno ne uključuje rast državnih pružatelja, posebice u Nizozemskoj i Velikoj Britaniji gdje privatnici i dalje ostaju glavnim pružateljima usluga. Sve zemlje također karakterizira uvođenje novih javnopolitičkih instrumenata, ponajprije u pogledu radnih sati.

Drugi se dio knjige (peto poglavlje) temelji na analizi razvoja politika usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada u Velikoj Britaniji od kasnih 90-ih. Autorica Veliku Britaniju smatra neobičnim primjerom u zapadnoj Europi, budući da je 1997. godine počela gotovo ni od čega u terminima eksplicitne obiteljske politike. Tako ističe kako usklađivanje obiteljskih obveza i plaćenog rada 1997. godine po prvi put postaje eksplicitnim područjem javnih politika u Velikoj Britaniji. Nakon kratkog pregleda konteksta, daje se detaljan pregled razvoja politika na tri područja – fleksibilno radno vrijeme, dopusti i usluge za djecu. Pri tome se naglasak stavlja na tenziju između različitih javnopolitičkih ciljeva te sukobe različitih javnopolitičkih aktera. Zaključno autorica ističe kako je u Velikoj Britaniji naglasak primarno na »rekoncilijaciji za žene«, što ima znatne implikacije za ostvarenje rodne ravnopravnosti.

U zaključnom se poglavlju ponovno naglašava instrumentalna priroda politika usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada. Autorica naglašava kako se donositelji javnih politika dominantno usmjeravaju na samo jednu dimenziju balansa – onu plaćenog rada te postavljaju ciljeve koji su bliže ekonomskim pitanjima i pitanjima produktivnosti, nego li dobiti

članova obitelji. Zaključno se poglavlje također ponovno osvrće i na pitanje rodne ravnopravnosti te se iznosi niz zanimljivih konstatacija. Među njima je i navod autorice kako je postizanje rodne ravnopravnosti na način da se pojedincima omogući stvaran izbor zapravo skupo za države budući da zahtijeva stvaranje alternativnih mjera. U većini su zemalja donositelji odluka skloni tretirati rodnu ravnopravnost kao pitanje koje je uglavnom povezano s participacijom žena na tržištu te se i usmjeravaju na osiguravanje pristupa tržištu, ali ne i na poboljšanje njihove pozicije na tržištu. Isto se može reći i za skrb za djecu budući da je dominantan cilj često pristup skrbi, ali ne i kvaliteta skrbi. Stoga autorica zaključuje kako je razvoj javnih politika usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada više usmjeren na podupiranje žena u njihovoj dualnoj i često konfliktnoj odgovornosti za plaćeni i neplaćeni rad, nego li na omogućavanje stvarnog izbora između te dvije sfere života.

Knjiga vrlo dobro objašnjava aktualne socio-ekonomske trendove koji nisu karakteristika samo razmatranih zemalja, već predstavljaju izazov za većinu europskih država. Nadalje, ukazuje na kompleksnost problematike usklađivanja obiteljskih obveza i plaćenog rada uslijed čega je teško sve države zadovoljiti jednoznačnim rješenjem. Upravo suprotno, štivo upozorava kako vodeći računa o postojećem institucionalnom, socio-ekonomskom, kulturnom i ideološkom okviru svaka država treba naći njoj odgovarajući balans javnopolitičkih instrumenta. Također, ističe se važnost rodne ravnopravnosti u privatnoj sferi, često ignorirano pitanje u tom kontekstu, posebice od strane donositelja odluka. Knjiga može biti zanimljivo štivo za sve koje zanima kompleksnost izazova s kojima se suočavaju obitelji te načini na koji se s njima nose javne politike.

Ivana Dobrotić